

КОСМІЧНЕ СВІТОРОЗУМІННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

У статті аналізується розвиток Г. Сковородою вчення про космічний світогляд та його актуальність у сьогоденні.

Ключові слова: *Біблійний космоїзм, Земля – духовний центр Всесвіту, геоцентрична система Птолемея, система М. Коперника, людина як мікрокосм, наука, мораль.*

В статье анализируется развитие Г. Сковородой учения о космическом мировоззрении и его актуальности в современности.

Ключевые слова: *Библейный космоизм, Земля – духовный центр космического пространства, геоцентрическая система Птолемея, система М. Коперника, человек как микрокосм, наука, мораль.*

The article analyses the development of H.Skovoroda doctrine of cosmic worldview and its actuality in the present.

Key words: *the Bible cosmism, the Earth is the spiritual universe center, the Ptolemaic geocentric system, Copernican system, man as a microcosm, science, morality.*

Сьогодні, однією із найбільш нагальних, постає проблема походження людини як космічної істоти, її "вписаність" у всесвіт, взаємозв'язки і взаємовпливи людини і космосу. Ця тема для українських мислителів не є новою. Вона хвилювала їх розум в минулі часи. Одним із найвидатніших вчених, який замислювався над питанням людини як космічного феномену є український філософ Григорій Савич Сковорода.

Тема космічного світорозуміння Григорієм Сковородою – мало розробленою в українській і світовій філософській літературі. Такі наукові розвідки хоч і поодинокі, але досить ґрунтовні, появились в нашій науці в останні десятиріччя. Так, Ю. Канигін, В. Кушерець розглядають філософію Г.Сковороди, його бачення макрокосму і мікрокосму в контексті драматичних подій минулого століття та накреслення нових програм спасіння людства [11]. Інші дослідники його творчості у вказаному аспекті, такі як А. Богосвятська, О. Гужва, В. Шевчук досить побіжно зачіпають особливості космічного світогляду мислителя [5;13].

Метою статті є дослідження бачень Григорієм Сковородою космосу і взаємозв'язків його з людиною, які він сприймає крізь призму Святого Письма. Перед смертю Г.Сковорода уклав реєстр своїх творів, в якому немає ні божественних пісень, ні байок. Там є тільки ті твори, які він вважав найважливішими, котрі присвячені тлумаченню Святого Письма, біблійній герменевтиці. Це – твори, в яких не все можна однозначно пояснити. В них відчутна глибока індивідуальність філософа, яку складно інтерпретувати через зміну соціокультурного контексту.

Григорій Сковорода, як студент Києво-Могилянської академії, свої перші уявлення про людину, Всесвіт і Бога, напевне отримав саме в ній. Про це опосередковано свідчить творчість і життєвий шлях іншого видатного його земляка Паїсія Величковського. Будучи однолітками, в один час навчаючись в академії, обидва прожили своє життя відповідно до рекомендацій Вищого Розуму, що викладених у Біблії. Паїсій Величковський присвятив себе чернечому життю, а Григорій Сковорода, за вимушених життєвих обставин, став мандрівним філософом [13; с.248]. Обидва жили явно не за земними, а переважно за космічними мірками, намагаючись раціонально осягнути (особливо Сковорода) їхню суть. Космічний світогляд був притаманний обом мислителям – Григорію Сковороді і Паїсію Величковському. Та в цій статті основною метою є розгляд космічного світорозуміння саме Г.Сковородою, оскільки він

залишив досить значний і дещо обширніший, ніж у Паїсія Величковського, теоретичний спадок.

У давні часи космічне світорозуміння було панівним. Про це свідчать основні релігійно-філософські доктрини останніх трьох тисяч років. Зупинимось коротко на них.

Індійські Веди розглядають космос, як багатомірний простір. Наш простір, який сприймаємо тривимірним, насправді є тривимірною проекцією більш багатовимірної реальності. Для того, щоб цю, більш багатовимірну, реальність сприймати, необхідно мати певний рівень свідомості. Ми споглядаємо якісь зовнішні аспекти фізичного космосу, але у нього є інший, більш високий вимір, точно так само, як і в людини. Фізичне тіло наше – це теж свого роду видима конструкція, через яку працює невидима тонка свідомість. Ми повинні розуміти мову – символи, коди, знаки – якою до нас промовляє космос, перевівши їх в багатовимірну реальність сенсу. Космос, і взагалі життя, необхідно вміти читати і ключ до прочитання всіх тих подій, які відбуваються в нашому житті та в космосі, дає творець усього живого через Веди.

В даосизмі, що виник в Китаї у VI ст. до Р.Х., світ взагалі і людина зокрема характеризуються трьома видами життєвої енергії: шен (дух), ци (дихання) і цзін (життєва субстанція). Під час медитації людина прагне до злиття мікрокосму (її) з макрокосмом (всесвіт). Людина прагне ототожнити себе (своє "Я" – Его) зі всім всесвітом. Містичний союз зі всім сущим не піддається раціональному поясненню; збагнення здійснюється безпосередньо через досвід. Фундаментальне положення даосизму – розповіджене Дао, не є достеменним Дао. Те, що пізнається під час медитації, не піддається словесному вираженню. Даосизм не схильний вдаватися до мудрувань і акцентує увагу на практичному здійсненні цієї концепції. Людина повинна переконатися на власному досвіді в суті питання, тобто усвідомити дійсну реальність і відчутти себе частиною потоку Дао. Дао – одвічний вселенський принцип. Китайський філософ Лао Цзи стверджує: "Можна зрозуміти світ, не виходячи з дому" [10, с.52]. Він мав на увазі те, що процеси, які відбуваються всередині нас, та процеси, які відбуваються всередині космосу, певним чином пов'язані.

Античну філософію VI-I століть до Р.Х. взагалі прийнято називати космоцентричною, бо її центральним елементом стало вчення про Космос. Космос охоплює Землю, людину, небесні світила. Він замкнений, має сферичну форму й у ньому відбувається постійний колообіг – все виникає, тече й змінюється. Із чого виникає, до чого повертається – ніхто не знає. Космос-Всесвіт – єдине ціле. Це метафізичне (а не астрономічне) поняття вживалося на позначення встановленого Богом всесвітнього Ладу, Порядку на протигагу Хаосу – всесвітньому Безладу.

Філософська думка середніх віків корениться в релігіях монотеїзму (однобожжя) – юдаїзмі, християнстві, ісламі. З ними пов'язаний розвиток європейської та арабської філософії середніх віків. Середньовічне мислення за своєю суттю теоцентричне: первинною фундаментальною реальністю, яка об'єднує у собі все суще, є вже не Космос, а Бог. Основним принципом розуміння світу (Космосу) є його бачення за образом і подобою Духу.

Істинним буттям володіє тільки Бог: він – вічний, незмінний, ні від кого не залежить і є джерелом всього існуючого. Ключем до пізнання істинного буття є віра. Віра не може бути готовим знанням, яке можна передати іншому, як певну інформацію, вона потребує власних духовних зусиль.

У добу Середньовіччя активно опрацьовувалася ідея духовності, яка пов'язана не тільки з Богом. Вперше в історії людства християнські та мусульманські мислителі відкривають людину як особистість, насамперед духовну, а не природну і тілесну істоту. Світ інтерпретується як космічно двоїсте буття: світ небесний, божественний і світ земний, людський, "гріховний".

В епоху класичного природознавства традиція космічного світорозуміння була порушена матеріалістами і атеїстами. Згадаємо П'єра-Симона Лапласа, який для пояснення світобудови "не мав потреби в Богові". Широко відома його відповідь Наполеонові на питання, чому в "Небесній механіці" не згадується Бог: "Я не потребував цієї гіпотези". Існує думка,

що атеїзм є формою релігії, тільки вірять вони у Великий вибух, космогонію Імануїла Канта – П'єра-Симона Лапласа та теорію Чарльза Дарвіна. Все це перебуває за межами особистого досвіду, тобто засвоюється з навколишньої культури.

У російській філософії до жовтневого перевороту 1917 р. космізм був традиційним явищем. Це світорозуміння затверджували в літературно-художній сфері Н.К. Періх, А.В. Сухово-Кобилін, А.Є. Кулаковський, А.П. Платонов, А. Н. Скрябін, в природничо-науковій сфері такі видатні мислителі, як К. Е. Цюлковський, А. Л. Чижевський, Н. А. Умов, Л. Н. Гумільов, А. К. Манеєв, в релігійно-філософській В. С. Соловйов, Н. Ф. Федоров, М. Бердяєв, П.О. Флоренський, А.Ф. Лосєв, М. Лосський, який писав: "Уся трагедія Росії ХХ століття саме й полягає в тому, що ми відкинули найважливішу систему знання. Це система одкровення, що розкриває космічну природу життя і знання" [9, с.231].

Дореволюційна українська (В. І. Вернадський, М. Р. Холодний) і російська релігійно-філософська думка заснована на холистичному світогляді, який передбачає телеологічно визначену еволюцію Всесвіту. Характеризується усвідомленням загальної взаємозумовленості, всеєдності; пошуком місця людини в Космосі, взаємозв'язку космічних і земних процесів; визнанням співмірності мікрокосму (людини) і макрокосму (Всесвіту) і необхідності узгоджувати людську діяльність з принципами цілісності цього світу. "Давня інтуїція про істот Землі, зокрема, про людей як дітей Сонця, значно ближча до істини, ніж думають. Істоти Землі – продукт складного космічного процесу", – стверджував В. Вернадський [2].

Сьогодні космічна свідомість має стати, завдяки філософській і духовній спадщині вітчизняного духовидця Григорія Сковороди, осердям світогляду сучасного українського науковця і просто громадянина.

Григорій Сковорода як християнин і філософ знав, що шляхи, які ведуть до космічного світогляду, неоднозначні. Багато іновірців, а також масони, сатаністи, уфологи також стоять на позиціях космізму. Він наголошував на важливості переходу виключно до Біблійного космізму у сенсі вироблення людиною свого ставлення до космічного протистояння сил Світла та темряви, розвитку Богосвідомості, розуміння своєї ролі в гармонізації світу. Саме так: ні більше, ні менше – йдеться про усвідомлення людиною своєї величі як Богоподібної істоти.

"Естли кто попал в ров или бездну водяную, не должен дуиать о трудности, но о избавленіи. Естли строиш дом, строй для обеихсущества твоего частей – души и тѣла. Естли украшаеш и одѣваеш тѣло, не забывай и сердца. Два хлѣба, два дома и двѣ одежды, два рода всего есть, всего есть по двое, // затѣм что есть два человекѣ в человекѣ одном и два отца – небесный и земный, и два миры – первородный и временный, и двѣ природы – божественная и тѣлесная, во всем-на-всем... Естли ж оба сіи естества вмѣшати в одно и признавать одну толко видимую природу, тогда-то бывает родное идолопоклоненіе; и сему-то единственно препятствует священная Библия, находясь дугую, всю тлѣнь ограничивающею, и воротами, вводящими сердца наша в вѣру богознанія, в надежду господственной природы, в царство мира и любви, в мир первородный." – твердить Сковорода в діалозі "Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті" [12, с.353].

Інакше кажучи, це усвідомлення людиною своєї справжньої природи – як "згорнутого Всесвіту", мікрокосму (мікроскопічного аналога Всесвіту). І Біблія тут є керівництвом людини (та людства) в її участі в Божій справі гармонізації Космосу. Як Божий виклик людині звучать загадкові Біблійні слова: "Чи можеш ти зв'язати вузол Хима і порушити узи Кесиль? Чи можеш виводити сузір'я у свій час і вести Ас із її дітьми? Чи знаєш ти устава неба, чи можеш встановити панування його на землі?" [4]. Не може цього зробити людина сама собою та навіть не може охопити все це своєю свідомістю. Лише ведена Богом, будучи Ним задіяною, людина правильно осягне своє космічне покликання. Людина створена Богом для повноти космічної світобудови. Людина – найважливіший, але ніяк не другорядний, учасник процесу світобудови.

Важливо, йдучи за Біблією, наголошує Сковорода, – представити себе як "вузловий момент" Всесвіту, а нашу Землю (цю, по суті, маленьку, але, мабуть, найкрасивішу планету) – центром світобудови. Йдеться в певному сенсі про... повернення до світогляду

докоперниківської доби.

Геоцентрична система Птолемея панувала тому, що відповідала метафізичній парадигмі, заснованій на біблійній концепції людини – мешканця Землі як "центральної фігури" у створеному Богом Всесвіті. Але поступово все повертається на "кола своя". І що цікаво: уже представники раціоналістичної науки (а не лише богослови) почали відроджувати парадигму Птолемея. Так, група дослідників із британського Оксфордського університету запропонувала відмовитися від "принципу Коперника". Відповідно до теорії, стверджують вони, Всесвіт однорідний, і Земля разом із Сонячною системою не може займати в ній яке-небудь особливе місце. Усе навколо чогось крутиться. І тому й британські фізики розглядають можливість повернення до традиційних геоцентричних поглядів, що лежать в основі системи світу за Птолемеєм, де Земля – духовний центр Всесвіту.

Миколай Коперник має рацію в чисто фізичному, точніше, механічному плані, але не у світоглядному. І нічого принципово нового він не відкрив, про що й сам відверто казав. Те, що Земля обертається навколо Сонця, а не навпаки, було відомо за тисячі років до нього. Сам Коперник прочитав про це у стародавніх книжках. Як відомо, принцип Коперника лежить в основі більшості наукових теорій. Однак він не здатний пояснити спостережуваний Всесвіт без залучення додаткових гіпотетичних сутностей, наприклад, так званої "темної енергії". На відміну від пізнішої теорії Миколая Коперника, картина світу, побудована Птолемеєм, припускає, що ми перебуваємо в певному "виділеному" місці Всесвіту. У перекладі на мову науки, це означає, що в Сонячній системі густина речовини аномально низька та нехарактерна для Всесвіту загалом.

Якщо птолемеївська позиція завоює популярність у наукових колах, вона неминуче призведе до зміни фундаментальних принципів сучасної картини світу – вважають фізики з Оксфорда. В одній нашій Галактиці налічуються сотні мільярдів зірок і планет, а астрономи стверджують, що існує близько ста мільярдів галактик! Але Земля у Всесвіті одна. "Людина самотня й іншої немає", – читаємо в Біблії.

Видатний християнський український мислитель Григорій Сковорода закликає нас та науку майбутнього пізнавати себе, пізнавати людину як мікрокосм (мікросвіт) через який зрозуміємо і макрокосм (Всесвіт), спираючись на світ символів – Біблійні постулати. Майбутня наука буде здатна, опершись на думки Сковороди, а точніше на Біблійне вчення, не лише подарувати нам нову Землю та нове Небо, але й поверне обличчям до самих себе.

Г. Сковорода в лекції "Начальная дверь ко християнському добронравію" говорив: "Царствіє Боже в нутрь нас. Щастіє в сердць, сердце в любви, любовь же в законѣ вѣчнаго" [12, с.144]. Його вислів варто поєднати з біблійними словами Ісуса Христа: "Царство Боже не приходить помітним образом, і не скажуть, що воно тут або там. Бо ось Царство Боже всередині нас є" [8]. Відповідно, "внутрішній устрій" людини, її свідомість і підсвідомість є основним напрямом зусиль людини.

Отже, спираючись на творчість Григорія Сковороди, необхідно більш детально, із врахуванням останніх досягнень науки, розібратися в суті походження людини та її місця у всесвіті. Робити це найкраще з позицій Біблійного космізму, щоб не збитися з правильного шляху та мати надійне теоретичне підґрунтя для прояснення цього питання. Останнім часом все чіткіше у побудові наукової картини світу утверджується космізм. Тобто росте переконання щодо координуючої діяльності космосу (в біблійній термінології – Бога) стосовно земної цивілізації. Накопичується все більше інформації про такий вплив. Ці дані не поспішають поширювати уряди великих країн, однак приховати остаточно від людської спільноти також складно.

Зараз вже немає потреби доводити, що розвиток науки і людини відірваний від моральних принципів, релігії, етики, є небезпечним для людства. Всі основні проблеми нашого часу мають переважно мораль-етичний характер, бо морально-етичні аспекти людського буття – в центрі уваги Біблії.

Список використаної літератури

1. Богосвятська А.-М. Григорій Сковорода - духовний код української культури // Українська мова й література в сучасній школі: науково-методичний та літературно-мистецький журнал / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; Держ. інформ.-виробниче п-во вид-во "Педагогічна преса". – Київ, 2012. – № 10 (120). – С. 45-61.
2. Вернадський В.І. Вибрані праці / В.І. Вернадський. – Київ: Наукова думка, 2005. – 302 с.
3. Гужва О. Сковорода: його сповідь є одкровенням // Історія релігій в Україні: науковий щорічник / Ін-т релігієзнавства - філія Львівського музею історії релігії. – Львів, 2012. – Кн. 2. – С. 153-163.
4. Іов, 38.31-33. Хима – сузір'я Плеяди; Кесиль – Оріон; Ас із "дітьми" – Велика Ведмедиця. Щодо езотеричної традиції, – "сім'я" основних земних рас – зіркового походження.
5. Каныгин Ю.М. Сатанизм в 20 веке: Историко-публицистическое исследование / Ю.М. Каныгин; МАУП; Юрий Каныгин. – Київ: МАУП, 2004. – 536 с.
6. Каныгин Ю. Роковой 20 век: Историко-публицистическое исследование / Юрий Каныгин. – Киев: Кобза, 2005. – 576 с.
7. Канигін Ю. Біблія і сучасна наука / Ю. Канигін, В. Кушерець. – Київ: Знання України, 2008. – 228 с.
8. Лк. 17, 20-21.
9. Лосский Н.О. История русской философии / Н.О. Лосский. – Москва: Академический Проект, 2007. – 560 с.
10. Луценко Я. Сні українського Даоса / Луценко Ярослав. – Бориспіль: Люксар, 2008. – 60 с.
11. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи / Мирослав Попович / Худож. оформ. О.Білецького. – К.: Майстерня Білецьких, 2008. 256 с.
12. Сковорода Григорій. Повне зібрання творів / Григорій Сковорода. У 2-х т. — К., 1973. — Т. 1. — 531 с.
13. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима // Кур'єр Кривбасу: література, культурологія, політика, народознавство / Трудовий колектив товариства "Звезда-4". – Кривий Ріг, 2008. – № 220/221. – С. 251-329.

Стаття надійшла до редакції 18 січня 2013 року